

Аубакирова А.А.

«Б.Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қарағанды қ.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Аннотация. Қазіргі кезеңде кәсіби білімі мен шығармашылығын біріктіруге мүмкіндік беретін, педагогтың сапалы дайындалуының қажеттілігі пайда болды. Бүгінде оқыту процесі "бүкіл өмір арқылы білім беру" тұжырымдаманы іске асыруға ықпал ететін оқушылардың құзыреттіліктерін дамытуға бағытталуы тиіс. Мақалада мектеп оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасатын, жүйелі түрде қолдануы түйінді және пәндік құзыреттерінің дамуына себеп болатын, жұмыс істеу әдістері мен түрлері көрсетілген.

Кілт сөздер: коммуникативті, ақпараттық сауаттылық, оқытудың белсенді әдістері, жобалық қызмет, проблемалық жағдаят.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру күрделі процестің бірі. Осыны әр мұғалім терең түсініп, өз тәжірибесінде заманауи педагогикалық әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы нәтижелі жұмыс түріне қол жеткізетіні анық. Демек өз білімін оқушысына беріп, оны табысқа жеткізетін, функционалды сауатты ұстаз қандай болмақ? Әрине, заманауи талапқа сай теориялық білімін практикада ұштастыра білетін, ІТ технологияларын жетік меңгерген, үнемі ізденісте жүретін, қазіргі тілмен айтсақ, СМАРТ-ҰСТАЗ болу заман талабы десек те артық айтпаймыз.

Ал, функционалдық сауаттылық дегеніміз не? Функционалдық сауаттылық-адамның сыртқы ортамен қарым-қатынас жасауы, оған тез үйренісіп, бейімделу қабілеті. Сабақта функционалдық сауаттылықты қалыптастыру – бұл оқушыға белгілі бір әлеуметтік ортада оған аса қажетті және әрі қарай да әлеуметтік қатынастарда тұлғаның қажеттіліктерін қамтамасыз ететін білім, білік, дағдыға үйрету.

Оқудағы функционалдық сауаттылық - түрлі типтегі мәтіндерді (мәліметтерді) ойлау және түсіну қабілеті. Балалардың жазба мәтіндерді түсіне оқу қабілеттілігі және оларға рефлексия жасау, олардың мазмұнын өз мақсаттарына қол жеткізу үшін қолдануы, білімдері мен дағдыларын қоғамның белсенді өміріне араласуы үшін дамытуы жатады. Оқу сауаттылығы тапсырмаларын әзірлеумен айналысатын бес аспект: ақпарат іздеу, қол жеткізу және алу; интерпретациялауды дамыту; мәтін мазмұнын көрсету және бағалау; мәтін нысанын көрсету және бағалау [1, 76.]. Функционалдық сауаттылықтың жеке тұлғаның оқу, түсіну, қарапайым қысқа мәтіндерді құрастыру тәсілі ретіндегі қарапайым сауаттылықтан айырмашылығы, бұл адамның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруін жүзеге асыру үшін ең аз қажет деп саналатын, әлеуметтік қатынастар жүйесінде тұлғаның қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін білімнің, дағдылардың және дағдылардың атомарлық деңгейі болып табылады. Функционалды сауатты тұлға – бұл әлемде бағдарланған және қоғамдық құндылықтарға, үміттерге және мүдделерге сәйкес әрекет ететін адам. Барлық сапа деректері мектепте қалыптасу керек. Адамның функционалдық сауаттылығының маңызды көрсеткіші – дербестік. Кез-келген пәнді оқытудың негізгі функцияларының бірі – оқушылардың өзіндік дағдыларын қалыптастыру әртүрлі өмірлік жағдайларда білім мен дағдыларды қолдана білу, содан кейін ересек өмірде өзін тұлға ретінде толық жүзеге асыру. Функционалдық сауаттылықтың бірнеше басты түрлері анықталады:

- сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін еркін меңгеруді көздейтін коммуникативтік сауаттылық; біреудің ауызша және жазбаша сөйлеуін барабар түсіну қабілеті; өз ойларын ауызша және жазбаша сөйлеуде, сондай-ақ ауызша және жазбаша сөйлеу формаларының белгілерін біріктіретін компьютерлік;

- ақпараттық сауаттылық-оқулықтарда және анықтамалық әдебиеттерде ақпарат іздеуді жүзеге асыру, ғаламтордан және оқу мазмұнының компакт-дискілерінен, сондай-ақ басқа да әртүрлі көздерден ақпаратты өңдеу және жүйелеу, оны әртүрлі тәсілдермен ұсыну;

- белсенділік сауаттылығы - бұл ұйымдастырушылық қабілеттер мен дағдылардың көрінісі, атап айтқанда, мақсатты ауызша тұжырымдау және қалыптастыру қабілеті іс-шаралар, жоспарлау және қажет болған жағдайда оны өзгерту, осы өзгерістерді ауызша дәлелдеу, жүзеге асыру өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі түзету және т.б. [2, 116.].

Мұғалімнің басты міндеті – оқушыны оқуға, ізденуге үйрету. В.А.Сухомлинский былай деп жазады: «Ең қауіпті қорқыныш – бұл партада бос отыру: күн сайын алты сағат, айлар мен жылдар бос отыру - бұл адамды бүлдіреді, моральдық тұрғыдан мүгедек етеді, ой саласында адам еңбектенуін қажет ететін ең маңыздысын жіберіп алғандарды мектеп бригадасы да, шеберхана да, мектеп учаскесі де өтей алмайды» [3, 6 б.].

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі оқушылардың функционалды сапаттылығын дамыту үшін не істей алады? Қазіргі кезеңде нақты білім беру мәселелерін шешуге тәжірибеге бағытталған зерттеу тәсілінде іргелі кәсіби білім мен шығармашылықты үйлестіруге мүмкіндік беретін мұғалімді сапалы даярлау қажеттілігі туындады. Мұғалім сабақ барысында жұмыстың әр түрін ойластырады, осындай әдістермен және формалармен жұмыс істеу, оларды пайдалану кезінде оқу процесі өзара әрекеттесу процесіне "енеді", ал білім алушылардың белсенділігі мұғалімнің белсенділігінен жоғары болады. Мұғалімдердің алдына балаларды ақпарат алуға, оны іс жүзінде түсінуге және қолдануға үйрету міндеттері қойылады. Оқытудың белсенді әдістерінің негізінде не жатыр? Сұрақтың жауабын өз бетінше іздеу. Бұған ғылыми зерттеу, жоба, проблемалық және логикалық мәтіндермен жұмыс және т.б. оқытудың белсенді әдістері көмектеседі. Оқытудың белсенді әдістерін қолдану дайын білім алуға емес, ақпаратты өз бетінше іздеуге, талдауға, тұжырымдауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде жалпы білім жүйесі қалыптасады, ал оқушылар өз бетінше оқуды үйренеді. Біз адамның жадында не істейтінінің 90% - на дейін, көргенінің 50% - на дейін және естігенінің 10% - на дейін түсірілетінін білеміз.

Оқытудың ұқсас әдістері мен формаларын қолдану оқу процесінің дәстүрлі ұйымдастырылуын өзгертуді де қамтиды. Егер типтік білім беру процесі схема бойынша құрылса: мұғалімнің жаңа материалды түсіндіруі - игеру - бекіту - оқушылардың өз бетінше қолдануы, онда оқытудың белсенді әдістері мен формаларын қолданған кезде ол басқа түрге ие болады: өз бетінше іздеу - игеру - түсіндіру. Демек, оқушылардың белсенділігі мен тәуелсіздігі артады. Мұғалімнің ұстанымы өзгереді. Мұғалім мен оқушы бір-біріне қатысты тең зерттеу позицияларына ие болады. Мұғалім-түсініктемеші емес, кеңесші.

Қазақ тілі сабақтарында функционалды сапаттылықты қалыптастыру коммуникативтік құзыреттілікті дамытуды ғана емес, тілдік және лингвистикалық құзыреттілікті дамытуды да білдіреді. Осылайша, тілдік құзыреттілік тіл жүйесін білуді, тіл сезімін дамытуды және орфографиялық, пунктуациялық сапаттылықты қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Ал лингвистикалық құзыреттілік тіл туралы дүниетанымды қалыптастыруға, оның тарихын зерттеуге, сондай-ақ лингвистер мен мәдениеттанушылардың еңбектерін дамытуға бағытталған. Тапсырма түрлері нәтижелі болуы керек. Тілдік құзыреттілікті дамыту кезінде бұл сөздер мен формаларды талдау, бір құбылысты екіншісімен салыстыру, диаграммалар мен кестелер құру, диаграммалар мен кестелер негізінде мәтін құру болуы мүмкін. Сөздікпен жұмыс, мәдени ескерткіштерге үндеу, тіл туралы мәлімдемелер, әртүрлі тілдердегі құбылыстарды салыстыру – мұның бәрі оқушылардың лингвистикалық құзыреттілігін дамытуға бағытталған.

Жаңа материалды түсіндіру бойынша жұмыс кезінде мұғалімдер проблемалық жағдай туғызады. Мұндай оқытуда мұғалімнің қызметі мыналардан тұрады, проблемалық жағдай туғыза отырып, мұғалім оқушыларға фактілерді хабарлайды және олардың оқу-танымдық жағдайын ұйымдастырады іс-шаралар, фактілерді талдау негізінде балалар өз бетінше қорытынды жасайды және жалпылайды, мұғалімнің көмегімен белгілі бір ұғымдар қалыптастырады. Материалдарды қайталау кезінде оқытудың іздеу әдісі қолданылады. Зерттелген материалды бекіту кезінде проблемалық жағдай қарастырылады: бекіту проблеманың орташа деңгейі бар балаларға теориялық және практикалық зерттеу тапсырмаларын беру арқылы ұйымдастырылады. Мұғалімдер зерттелген тұжырымдаманың мәнін аша отырып, оқушылар логикалық операцияларды өз бетінше жасай алатындай етіп жұмыс жасайды. Баланың алдында проблемалық жағдайларды үнемі қою оның проблемаларға "өтпеуіне" емес, оларды шешуге ұмтылуына әкеледі. Осындай жұмыс түрінде ізденуге әрқашан дайын және қабілетті, шығармашылық тұлға қалыптасады.

Оқушылар жазбаша және ауызекі сөйлеуді дамыту үшін оқылған тақырып бойынша эссе-әңгімелер, эссе-пайымдау, сұраққа жазбаша жауап жаза білуі, мәтіндердің түрлері мен стильдерін анықтай білуі тиіс. Мәтіннің мазмұнын түсінуі үшін мұғалімдер алған білімді жүйелеуге мүмкіндік беретін қолайлы техникаларды пайдалануы тиіс.

Оқушылардың функционалды сапаттылығын қалыптастыруға бағытталған білім мазмұнын игерген оқушылардың білімдері мен біліктері өмірлік жағдаяттарда қолдана білуді, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істей білуді және алынған ақпараттарды сыни тұрғыдан бағалай білуді, өзінің болжамдарын ұсыну және зерттеулер жүргізу, өзінің ойын негіздей білуді; іскерлігі мен дағдыларын адами іс-әрекеттердің әртүрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастарда өмірлік міндеттерді шешу үшін пайдалануды қамтамасыз етеді [4, б. 5].

Жаңа технологиялар, әдістер, тәсілдер және білім беруді тексеру мен бағалаудың жаңа формалары, бағдарламалардың бәрі оқушылардың коммуникативтік және ақпараттық қалыптасуына бағытталған. Қазақ тілі сабағындағы оқушы жұмысының нәтижелілігі бастауыштағы біліміне,

мұғаліміне байланысты екені аз айтылып жатқан жоқ, яғни пән мұғалімінің ақпараттық-технологиялық сауаттылығы үлкен рөл атқаратыны сөзсіз[4, б.7]. Осылайша тиімді деген әдіс-тәсілдерді ұдайы пайдалану пәнге деген қызығушылығын дамытуға қызмет етеді, соның негізінде мектеп оқушысының функционалдық сауаттылығы қалыптасады. Жетістікке жету үшін жаңа технологиядан ұдайы хабардар болып отыру әр ұстаздан көп ізденуді қажет етеді. Жаттанды білім жарға жығатыны сөзсіз. Егер бойындағы білімінің күнделікті өмірде қажетіне жарамаса, ол білімнің керегі не? Осы орайда мұғалімнің үйретері мен берері мол. Ал шәкіртіне білімін күнделікті өмірде кәдеге асыруды үйреткен мұғалімдер саны артса, нұр үстіне нұр болар еді.

Әдебиеттер:

1. Оқу сауаттылығы. Мұғалімнің жұмыс дәптері. PEARSON 2013 ж. -7б.
2. Молявко Т.Г. Формирование функциональной грамотности учащихся начальных классов на уроках литературного чтения// <https://multiurok.ru/files/stat-ia-formirovam-ie-funktionalnoi-gramotnosti-.html> (дата обращения 16.01.2019) – 11 б.
3. Соловейчик С. «В.А. Сухомлинский о воспитании», М., 1975г. - 225 б.
4. Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде журналы, 2011, №5.

Темирова А.С.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

Титова Е.Н.

КГУ «Комплекс школа – ясли сад № 33» г. Караганды

О СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ»

Аннотация. В статье рассматривается сущность понятия «проектная деятельность». Проанализированы определения понятий «проект», «проектная деятельность» на основе изучения научных трудов отечественных и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: проект, проектная деятельность, метод проектов, педагогическая технология, начальная школа, творческий поиск.

Одним из основных требований к процессу обучения на современном этапе является организация активной деятельности обучающегося по самостоятельному «добыванию» знаний. Такой подход способствует не только приобретению предметных знаний, социальных и коммуникативных навыков, но и личностных качеств, которые позволяют ему осознавать собственные интересы, перспективы и принимать конструктивные решения [1].

В настоящее время в учебно-познавательной деятельности используются различные формы и методы обучения для того, чтобы младшим школьникам не только было проще освоить материал, но и процесс освоения учебной информации стал более увлекательным. Одним из таких методов обучения является проектная деятельность.

Изучение современной психолого-педагогической литературы позволило нам сделать вывод о том, что исследователи данного направления дают различные определения дидактическим понятиям «метод проектов» и «проектная деятельность», так, например, исследователи В.С. Безрукова, С.М. Юсупов, Н.М. Коньшева, Т.М. Матвеева, Е.А. Мищенко, Е.С. Шишов, Н.В. Матяш, В.Д. Симоненко, Н.Ю. Пахомова, И.Д. Чечель рассматривают метод проектов как технологию проблемного обучения, которая по ее мнению характеризуется активной, самостоятельной, творческой деятельностью учащихся по созданию конкретного учебного продукта [1-3].

Для того, чтобы понять, что изначально подразумевается под проектной деятельностью, нужно дать четкое определение термину «проект». В словаре В.И. Даля понятие «проект» определяется как «план, предположение, предначертание, задуманное, предположенное дело, и самое изложение его на письме или в чертеже» [4, с.98].

Термин «проект» (projection) в переводе с латинского означает – бросание вперед. Так в наиболее общем плане в словаре русского языка С.И. Ожегова «проект» рассматривается как:

- 1) разработанный план сооружения какого-либо механизма, устройства или реконструкции чего-либо;
- 2) предварительный текст какого-нибудь документа;
- 3) замысел, план, намерение.